

RYSZARD W. GRYGLEWSKI

ORCID: 0000-0002-1171-7846

Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Witold (Witold) Nowicki (1878–1941)

Witold Walerian Nowicki urodził się w galicyjskiej Bochni 18 lipca 1878 roku. Jego ojciec Franciszek był wieloletnim nauczycielem i dyrektorem w tamtejszym gimnazjum, człowiekiem poważanym i szanowanym w lokalnej społeczności. Matka Aleksandra z Hawranów zajmowała się domem, wychowując Witolda oraz jego rodzeństwo: dwóch braci i siostrę¹. W rodzinnym mieście Witold ukończył szkołę realną i rozpoczął naukę w niższych klasach gimnazjalnych. Później kształcił się w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, gdzie też w 1896 roku pomyślnie złożył egzaminy maturalne. Wówczas podjął decyzję o rozpoczęciu studiów medycznych na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego, które zwieńczył w 1902 roku uzyskaniem stopnia doktora wszech nauk lekarskich². Jeszcze w trakcie studiów zainteresował się bliżej anatomią i w 1901 roku uzyskał stanowisko zastępcy asystenta w Zakładzie Anatomii UJ, kierowanym przez prof. Kazimierza Kostaneckiego, jednego z najbardziej wszechstronnych badaczy na polu nauk przyrodniczych, twórcy znaczącej szkoły naukowej. Dla młodego człowieka bezpośredni kontakt z tej miary mistrzem miał decydujące znaczenie. Nie mniejszy wpływ miał na młodego Witolda profesor anatomii patologicznej UJ Tadeusz Browicz, którego znakomita technika sekcyjna połączona z umiejętnością mikroskopowej analizy struktur tkankowych i komórkowych tworzyły podwaliny nowoczesnej patologii.

Nowicki był pilnym i zdolnym uczniem, czego wymownym potwierdzeniem była przyznana mu w 1901 roku Nagroda im. Ignacego Żółtkowskiego, ufundowana dla wyróżnienia najlepszych studentów UJ. Niemal natychmiast po ukończeniu studiów otrzymał stanowisko demonstratora w krakowskim

¹ Z. Albert, *Anatomia patologiczna we Lwowie w XVIII–XX wieku*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 56, 1993, nr 3, s. 238.

² Z. Albert, *Nowicki Witold Walerian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 341–342.

zakładzie anatomii. Już niebawem, w listopadzie tego samego roku, przeprowadził się jednak do Lwowa, gdzie zaproponowano mu asystenturę w uniwersyteckiej Katedrze i Zakładzie Anatomii Patologicznej, którymi kierował Andrzej Obrzut, wcześniej profesor Uniwersytetu w Pradze, a od 1896 roku profesor Uniwersytetu Lwowskiego. Obrzut słynął z perfekcyjnego opanowania najtrudniejszych nawet metod badania histopatologicznego, specjalizując się w patologii gruczołów oraz histopatologii gruźlica³. Dla rozpoczynającego swoją karierę naukową Nowickiego było to właściwe miejsce do dalszego kształcenia swoich umiejętności.

Siedziba lwowskich anatomopatologów mieściła się wówczas przy ulicy Piekarskiej 52. Zakład składał się z części laboratoryjnej, wykładowej i ćwiczeniowej, a także miał własne prosektorium. Wyodrębnione było w nim muzeum oraz biblioteka, profesor zaś dysponował gabinetem⁴. Nowicki pełnił funkcję drugiego asystenta, pierwszym był docent Paweł Kučera⁵. Do obowiązków Nowickiego należało przygotowywanie preparatów i pomoc w prowadzonych przez profesora ćwiczeniach histopatologicznych⁶. Równocześnie działał aktywnie na polu badań naukowych. W 1908 roku Nowicki na podstawie rozprawy *O przewlekłych odmach pęcherzykowych tkanek (Pneumosis cystoides)*⁷ uzyskał *veniam legendi* oraz docenturę prywatną. Rok później wstąpił w związek małżeński z Olgą Schuster. Kiedy w 1910 roku zmarł profesor Obrzut, Rada Wydziału powierzyła zastępczo kierowanie zakładem Nowickiemu. W 1912 roku w wyniku konkursu kierownictwo katedry i zakładu spoczęło w rękach Zdzisława Dmochowskiego⁸.

Tymczasem kariera naukowa Nowickiego rozwijała się nader pomyślnie, co w pełni potwierdzało uzyskanie profesury nadzwyczajnej, którą otrzymał w 1913 roku. Jednocześnie powierzono mu prowadzenie kursów histologii patologicznej, obejmujących zarówno wykłady, jak i ćwiczenia praktyczne⁹. Wybuch pierwszej wojny światowej zastał w zakładzie tylko Nowickiego oraz dr Helenę Schusterównę, zdolną anatomopatolog, a zarazem siostrę żony Witolda, Olgi. Profesor Dmochowski z Lwowa wyjechał wcześniej w zwią-

³ S. Brzozowski, *Obrzut Andrzej*, [w:] PSB, t. 23, s. 468.

⁴ W. Zwoździak, *Historia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego*, „Archiwum Historii Medycyny” 26, 1964, nr 3, s. 214.

⁵ *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1903/1904. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie*, Lwów 1904, s. 31.

⁶ *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1905/1906. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie*, Lwów 1906, s. 81.

⁷ W. Nowicki, *O przewlekłych odmach pęcherzykowych tkanek (Pneumosis cystoides)*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 3, 1908, nr 41, s. 473–478; nr 42, s. 529–532; nr 43, s. 546–561.

⁸ P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 3, Warszawa 1995, s. 130.

⁹ *Program wykładów w półroczu letnim 1913/1914. C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie*, Lwów 1913, s. 35.

ku z przerwą semestralną¹⁰. Siłą rzeczy Nowicki przejął czasowo obowiązki kierownika zakładu. Jednak wobec postępów ofensywy wojsk rosyjskich podjął decyzję o opuszczeniu miasta i udał się najpierw do Wiednia, a następnie do Linzu, gdzie sprawował kierownictwo laboratorium analityczno-bakteryjnego¹¹. Tu, pomimo trudnych warunków czasu wojny, kontynuował prace naukowe, wówczas koncentrujące się na problematyce epidemiologicznej, w tym różnych postaciach duru rzekomego¹².

W 1917 roku Nowicki powrócił do Lwowa, ponownie przejmując opiekę nad Katedrą i Zakładem Anatomii Patologicznej, którym zajmował się dotąd medyk sądowy prof. Włodzimierz Sieradzki. Jesienią 1918 Nowicki znalazł się wśród obrońców miasta, pełniąc służbę w randze pułkownika lekarza w trakcie walk polsko-ukraińskich w latach 1918–1919¹³. U progu odrodzonej polskiej państwowości w 1919 roku nastąpiło uzwycajnienie profesury Nowickiego, który odtąd nieprzerwanie w latach 1919–1939 pełnił funkcję kierownika Katedry i Zakładu Anatomii Patologicznej.

Praca na rzecz społeczności akademickiej

Nowicki, oprócz zadań wynikających bezpośrednio z obowiązków profesorskich, angażował się w działalność Wydziału Lekarskiego, zyskując sobie zaufanie grona profesorskiego, które dwukrotnie powierzyło mu godność dziekana: po raz pierwszy w roku akademickim 1923/1924¹⁴, a później w 1939 roku. W roku akademickim 1924/1925 Nowicki pełnił funkcję prodziekana WL UJK, a także wchodził w skład powołanego sądu akademickiego dla studentów¹⁵. Zasiadając w wydziałowej komisji do spraw bibliotecznych, postulował stworzenie stałej polityki gromadzenia, zabezpieczania i wykorzystania zbiorów, opracowując strategię zakupu i pozyskiwania z wymiany konkretnych tytułów. W roku akademickim 1921/1922 był stałym referentem komisji stypendialnej Wydziału Lekarskiego UJK¹⁶, w latach 1923–

¹⁰ A. Beck, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/1915*, Lwów 1935, s. 37.

¹¹ Z. Albert, *Prof. Dr Witold Nowicki*, „Przegląd Lekarski” 1947, nr 15–16, s. 525.

¹² W. Nowicki, *Anatomo-patologische Veränderungen bei schweren B-Paratyphusfällen*, „Deutsche Medizinische Wochenschrift” 43, 1917, nr 51, s. 1582–1585; nr 52, s. 1613–1615.

¹³ Z. Albert, *Nowicki...*, s. 341.

¹⁴ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1923/1924*, Lwów 1924, s. 3

¹⁵ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1924/1925*, Lwów 1925, s. 1–2; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1927/1928*. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1927, s. 4.

¹⁶ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1921/1922*, Lwów 1932, s. 2.

1925¹⁷ — stałym referentem spraw budżetowych Senatu Akademickiego, a w roku akademickim 1923/1924 wybrano go po raz pierwszy stałym delegatem UJK do Rady Kasy im. Mianowskiego¹⁸. Później wielokrotnie ten wybór ponawiano, zawsze w zgodzie z prawem, na dwuletnie kadencje. Wreszcie w latach 1936–1939 Nowicki pełnił funkcję stałego delegata Wydziału Lekarskiego do Senatu Akademickiego. Dwukrotnie — w 1919 i 1939 roku — Wydział Lekarski UJ oferował Nowickiemu Katerę i Zakład Anatomii Patologicznej. Ten jednak nie zdecydował się na wyjazd do Krakowa. Warto też odnotować, że październiku 1926 roku razem z internistą prof. Romanem Renckim Nowicki reprezentował Wydział Lekarski UJK podczas uroczystych obchodów jubileuszu Towarzystwa Lekarskiego w Częstochowie. Z kolei w maju 1927 roku był jego przedstawicielem podczas obrad I Ogólnego Zjazdu Lekarzy Słowiańskich w Warszawie, gdzie wygłosił jeden z trzech wiodących wykładów, poświęcony problemowi twardzieli¹⁹.

Działalność na rzecz zwalczania chorób nowotworowych i gruźlicy

Nowicki brał również aktywny udział w wielu przedsięwzięciach wykraczających poza ramy działalności akademickiej. W 1925 roku wszedł w skład Komitetu Polskiego Daru Narodowego dla Marii Skłodowskiej-Curie, powstałego w celu upamiętnienia obchodzonej wówczas uroczystości 25. rocznicy odkrycia radu, i stanął na czele wyłonionego Komitetu Wykonawczego. Inicjatorem Polskiego Daru Narodowego był Polski Komitet do Zwalczania Raka, który już w grudniu 1923 roku wygłosił apel o powszechną i publiczną zbiórkę pieniędzy na budowę Instytutu Radowego. Utworzony w pierwszych miesiącach 1924 roku Komitet Polskiego Daru Narodowego rozpoczął akcję zbiórki funduszy. Honorową prezesurę komitetu przyjął Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski, a przewodniczącym zarządu został Marszałek Senatu Wojciech Trąmpczyński, jego zaś zastępcą Marszałek Sejmu Maciej Rataj²⁰.

Nowicki został zapamiętany jako jeden z inicjatorów i współtwórców Polskiego Instytutu Przeciwrakowego we Lwowie, który powstał w 1929 roku. Sam profesor wszedł w skład zarządu oraz wyłonionej nieco później Sekcji

¹⁷ *Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1923/1924, 1924/1925. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1924, s. 6.

¹⁸ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1923/1924...*

¹⁹ W. Nowicki, *Twardziel pod względem anatomopatologicznym*, „Polska Gazeta Lekarska” 6, 1927, nr 28–29, s. 528–531.

²⁰ E. Towpik, *90-lecie powstania Komitetu Daru Narodowego dla Marii Skłodowskiej-Curie*, „Nowotwory” 64, 2014, nr 1, s. 101.

Naukowej instytucji²¹, mając swój udział w kształtowaniu nowoczesnego programu badań statystycznych nad nowotworami, prowadzonych przez jego asystentów — dr. Wiktora Janusza i dr. W. Lewińskiego²². Sam interesował się statystyką wzrostu liczby przypadków raka płuc²³.

W 1926 roku Nowicki został powołany przez Akademię Umiejętności w Krakowie w skład komitetu fundacji Pawła Tyszkowskiego, zajmującej się zwalczaniem raka. We wrześniu tegoż roku Nowicki brał czynny udział w II Ogólnopolskim Zjeździe Przeciwgruźliczym, którego obrady odbywały się we Lwowie. Wygłosił wykład oraz wziął udział w dyskusji wokół problemu dziedziczności i konstytucji gruźlicy²⁴. Zjazdowi towarzyszyła zorganizowana staraniem powołanego do życia komitetu wystawa, prezentująca problematykę związaną z prewencją i zwalczaniem tej choroby. Na czele komitetu stał Nowicki²⁵. Ekspozycja, wykorzystując zarówno oryginalne preparaty anatomopatologiczne, bakteriologiczne, serologiczne, jak i tablice oraz zestawienia statystyczne, prezentowała ówczesny stan wiedzy na temat diagnostyki, terapii i prewencji gruźlicy ludzi i zwierząt. Jednocześnie wiele firm farmaceutycznych miało okazję do zaprezentowania wytwarzanych przez siebie preparatów leczniczych²⁶.

Pro publico bono

Nowicki przyczynił się do zorganizowania i otwarcia Muzeum Higieny we Lwowie. Zlokalizowane w budynku przy ulicy Bourlardar 4, miało stałą ekspozycję prezentującą problemy higieny publicznej. Nowicki stał wówczas na czele Prezydium Towarzystwa Higienicznego, wyłonioną zaś z towarzystwa Komisją Muzealną kierowała dr Helena Krukowska, żona profesora Politechniki Lwowskiej Kazimierza Krukowskiego, jednej z ofiar egzekucji na Wzgórzach Wuleckich²⁷. Wśród inicjatorów lwowskiego muzeum znaleźli się również: prof. Alfred Trawiński, jeden z uczniów Józefa Nusbauma-Hilarowicza, profesor Akademii Weterynaryjnej we Lwowie, specjalista w zakresie środków spożywczych pochodzenia zwierzęcego, a także ówczesny

²¹ K. Węcowski, W. Ziembicki, *Polski Instytut Przeciwrakowy we Lwowie*, „Polska Gazeta Lekarska” 10, 1931, nr 51, s. 1000.

²² J. Supady, *Nowotwory w świetle prac badawczych lekarzy polskich od schyłku XIX do 1939 r.*, Łódź 2004, s. 64–65.

²³ W. Nowicki, *Sprawa przyrostu raka płuc w świetle materiału sekcyjnego Instytutu anatomii patologicznej U.J.K. we Lwowie*, „Polska Gazeta Lekarska” 10, 1931, nr 51, s. 997.

²⁴ W. Nowicki, *Konstytucja w gruźlicy*, „Gruźlica” 1, 1926, s. 344–356.

²⁵ R. Zabłotniak, *Ogólnopolskie zjazdy przeciwgruźlicze (1925–1939)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 17, 1972, nr 2, s. 281.

²⁶ *Wiadomości bieżące*, „Nowiny Lekarskie” 38, 1926, nr 18, s. 716.

²⁷ *Otwarcie Muzeum Higieny*, „Gazeta Lwowska” 13.02.1937, s. 3.

sny kierownik Katedry Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, prof. Marian Franke. Uroczyste otwarcie muzeum nastąpiło 14 lutego 1937 roku²⁸. Stawiano sobie za cel organizowanie stałych i czasowych ekspozycji, które adresowane były do szerokiego grona odbiorców z wyraźną intencją szerzenia wiedzy w zakresie higieny²⁹. Tej samej idei służyły publikacje „Biblioteczki Higienicznej”, której Nowicki był stałym redaktorem. Dużo czasu i energii poświęcał publicznym prelekcjom, najczęściej ilustrowanym przezroczami. Dzięki jego determinacji lwowskie środowisko lekarzy doczekało się wzniesienia komfortowo urządzonego „Domu Lekarza”. Nowoczesny budynek, zaprojektowany przez Tadeusza Wróbla i Leopolda Karasińskiego, zaczęto stawiać w 1935 roku na działce przy ulicy Konopnickiej 3; budowę zakończono w 1936 roku.

Nowicki często dawał wyraz swoim patriotycznym poglądom, które łączył z obowiązkiem służby publicznej i pracy na rzecz ogółu. Tak pisał w 10. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości:

Były chwile ciężkie, może do niejednego serca wciskał się jad zwątpienia, niech te chwile miną bezpowrotnie, a miejsce ich zajmie ufność i wiara, wiara silna nie w cuda, ale w nas samych, że to wielkie szczęście, jakiego dożyliśmy, zostanie, że go nie utracimy, że pracą i tężyzną, zgodą i wytrwałością, zachowamy, jak bezcenną perłę, my, którzyśmy odczuwali całą gorycz niewolnictwa. Czeką nas jeszcze niejedna chwila ciężka, sąsiedzi nasi nie przyzwyczaili się do myśli, mamy prawo żyć, jako wolni, a wewnątrz wróg czyha na sposobność każdą. Budowa Państwa na wewnątrz nieskończona. Nam, strażnikom zdrowia publicznego, przypadło ważne zadanie budowy tego wszystkiego, co ma dać Państwu i zapewnić wielki skarb — zdrowie obecnego i przyszłych pokoleń, zdrowie fizyczne, które, obok moralnego, stanowi naprawdę o potęgę państw i narodów. Pamiętajmy, że w zdrowem ciele zdrowy duch!³⁰

Dbął o tradycję, chętnie sięgając po pióro przy okazji wydarzeń rocznicowych, tak jak to czynił z okazji jubileuszu „Nowin Lekarskich”:

Dziś z okazji czterdziestolecia jego istnienia z czcią należy wspominać pamięć tych z nich, co już spoczęli, hołd składać tym z nich, co tej uroczystości dożyli. Założenie „Nowin Lekarskich” przed laty czterdziestu — to jeden z dalszych etapów programu wielkiego Obywatela, Lekarza i Polaka — Karola Marcinkowskiego. Nie brakło też tej dzielnej Ziemi wielkopolskiej synów, którzy poszli śladami Marcinkowskiego, że wymienimy już dziś nieżyjących Heliodora Święcickiego, Bolesława Wicherkiewicza, a dalej Ignacego Zielewicza, których myśl urzeczywistniła powołanie do życia „Nowin Lekarskich”, inni zaś, jak Franciszek Chłapowski, Kaczorowski, Świderski, Szuman, organizowali z poprzednimi i zakreślali program pismu, byli pierwszymi jego filarami i opiekunami, a w chwilach przełomowych dla pisma nie wahali się ponieść ofiar dla niego, dla zapewnienia jego bytu i rozwoju³¹.

²⁸ *Muzeum Higieny we Lwowie*, „Gazeta Lwowska” 14.02.1937, s. 2.

²⁹ A. Czołowski, *Lwowskie zbiory muzealne*, Kraków 1938, s. 10.

³⁰ W. Nowicki, *W dziesięciolecie wolnej Polski*, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 46, s. 837.

³¹ W. Nowicki, *Nowinom Lekarskim w czterdziestolecie ich istnienia*, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 47, s. 857.

Zabierał głos w sprawie jakości polskiego piśmiennictwa lekarskiego, postulując potrzebę zmniejszenia liczby ukazujących się tytułów na rzecz stawiania wyższych wymogów co do ich merytorycznej zawartości, a także nawoływał lekarzy, by czynnie wspierali rodzimą prasę zawodową³².

Towarzystwa naukowe i redakcje czasopism

Osiągnięcia naukowe Nowickiego zostały docenione i uhonorowane w 1930 roku, kiedy lwowski profesor otrzymał członkostwo czynne Polskiej Akademii Umiejętności. Od 1920 roku pracował w Izbie Lekarskiej Lwowskiej, której był członkiem, by później — w latach 1926–1927 — piastować godność jej wiceprezydenta, a następnie w latach 1927–1932 i 1935–1939 jej prezydenta³³. Jako przedstawiciel Izby Lekarskiej Lwowskiej Nowicki został wybrany do składu Naczelnej Izby Lekarskiej V kadencji (1935–1939), z jednoczesnym mianowaniem go na stanowisko wiceprezesa tejże izby, później zaś jej prezesa³⁴. Stała siedziba Izby mieściła się w kamienicy przy ulicy Zyblikiewicza 23. To właśnie z ramienia tej instytucji Nowicki wspólnie z prof. Antonim Cieszyńskim redagował odezwę do Rządu RP, postulując wzniesienie nowoczesnej kliniki stomatologicznej³⁵.

Był też członkiem honorowym Towarzystw Lekarskich we Lwowie, w Wilnie, Lublinie i Częstochowie. W 1920 roku został wybrany stałym członkiem Wydziału III Towarzystwa Naukowego Lwowskiego³⁶. Wiele uwagi poświęcił sprawom uporządkowania i zabezpieczenia zbiorów biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego³⁷. Był również jednym z inicjatorów stworzenia Związku Polskich Towarzystw Lekarskich. Wspólnie z prof. Marianem Franke postulował wydawanie odrębnego biuletynu, który pozwoliłby na zebranie w całość treści wystąpień oraz prac badawczych prowadzonych w ramach różnych towarzystw naukowych³⁸. W latach 1906–1921 Nowicki był ponadto redaktorem naczelnym „Lwowskiego Tygodnika

³² W. Nowicki, *W sprawie naszego lekarskiego piśmiennictwa periodycznego*, „Polska Gazeta Lekarska” 5, 1926, nr 1, s. 13–14.

³³ T. Szkudaj, *Izba Lekarska Lwowska*, „Medycyna Nowożytna” 6, 1999, z. 1, s. 159.

³⁴ *Z Naczelnej Izby Lekarskiej (kadencja V. 1935–1939)*, „Lekarz Polski” 1935, nr 7–8, s. 181.

³⁵ W. Nowicki, A. Cieszyński, A. Domaszewicz, *Odezwą do Rządu w sprawie brudnej Kliniki Stomatologicznej we Lwowie i stworzenia także placówki kształcenia stomatologii*, „Polska Stomatologia oraz Przegląd Dentystyczny” 16, 1938, nr 6, s. 207–222.

³⁶ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1921/1922...*, s. 6.

³⁷ *Lwowskie Towarzystwo Lekarskie. XVII Posiedzenie naukowe w dniu 22 maja 1925 r.*, „Polska Gazeta Lekarska” 5, 1926, nr 3–4, s. 57.

³⁸ W. Nowicki, M. Franke, *W sprawie utworzenia Związku polskich towarzystw lekarskich i wydawania jego naukowego Biuletynu*, „Polska Gazeta Lekarska” 4, 1925, nr 1, s. 26–27.

Lekarskiego”, z którym współpracował od 1908 roku³⁹. W 1930 roku wszedł w skład komitetu redakcyjnego czasopisma „Nowotwory”⁴⁰, a w latach 1924–1931 był redaktorem oraz wydawcą „Prac Zakładów Anatomii Patologicznej Uniwersytetów Polskich”.

Zakład Anatomii Patologicznej

Za profesury Nowickiego Zakład Anatomii Patologicznej odgrywał nie tylko rolę placówki badawczej i dydaktycznej, co jasno wynikało z jego umiejscowienia w strukturze akademickiej. Był również stałym prosektorium Państwowego Szpitala Powszechnego, co z jednej strony zapewniało odpowiednią liczbę zwłok, z drugiej było sporym obciążeniem dla zazwyczaj nie-licznej grupy pracowników. Przyjął także funkcję prosektora Państwowego Zakładu dla Umysłowo Chorych w Kułparkowie. W roku akademickim 1929/1930, zyskawszy odpowiednią ilość środków finansowych, można było przeprowadzić gruntowną reorganizację muzeum anatomopatologicznego oraz wykonać konieczną modernizację sal prosektoryjnych⁴¹. Równocześnie stworzono stały, dobrze przemyślany plan zajęć dydaktycznych. Za profesury Nowickiego doszło do ostatecznego ukształtowania struktury organizacyjnej zakładu, podzielonego teraz na trzy wzajemnie się dopełniające oddziały badawcze: bakteriologiczny, histologiczny i prosektoryjny⁴². Dysponując własną, obszerną salą wykładową oraz mniejszą salą dydaktyczną, a także prosektorium ćwiczeniowym, można było zapewnić tu właściwe warunki do nauczania studentów.

Nowickiemu powierzono wykłady z anatomii patologicznej, kurs zaś z histologii patologicznej profesor prowadził wspólnie z dr Heleną Schusterówną, która rozpoczęła pracę w zakładzie jeszcze w 1909 roku, wówczas na etacie demonstratora⁴³, by w 1913 roku otrzymać asystenturę.

Helena Schuster w czasie pierwszej wojny światowej przebywała w Wiedniu. Do Lwowa powróciła w 1918 roku. W trakcie walk z Ukraińcami o miasto zgłosiła się ochotniczo do służby w polskim Szpitalu Okręgowym, za co została uhonorowana odznaką „Orleńca”, przyznawaną obrońcom Kresów Wschodnich

³⁹ W. Nowicki, *Z dziejów Lwowskiego Tygodnika Lekarskiego i jego następcy, organów Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego*, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 21, s. 393.

⁴⁰ E. Tówpik, W.M. Wysocki, *95 lat czasopisma „Nowotwory” (1923–2018)*, „Nowotwory” 2, 2017, nr 6, s. 421–434.

⁴¹ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1929/1930*, Lwów 1931, s. 81.

⁴² W. Wojtkiewicz-Rok, *Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Toruń 2012, s. 115–116.

⁴³ Z. Albert, *Helena Schuster (1884–1947), docent Zakładu Anatomii Patologicznej UJK we Lwowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 56, 1993, nr 2, s. 165.
Wrocławskie Studia Wschodnie 24, 2020

Rzeczpospolitej⁴⁴. Jeszcze w 1918 roku Schusterówna przyjęła narodowość polską (do tego czasu deklarowała narodowość niemiecką). Oprócz pracy w szpitalu, którą kontynuowała do 1921 roku, cały czas pracowała w Zakładzie Anatomii Patologicznej, gdzie też w 1921 roku została mianowana adiunktem. Specjalizowała się w zakresie technik badań histopatologicznych. W grudniu 1926 roku podjęła próbę uzyskania habilitacji⁴⁵, lecz Rada Wydziału odrzuciła wnioski, wskazując na nader skromny dorobek naukowy⁴⁶. W 1933 roku Schusterówna ponownie zgłosiła wniosek o wszczęcie procedury habilitacyjnej, tym razem przed Radą Wydziału Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, co ostatecznie zakończyło się sukcesem⁴⁷. Od 1937 roku była docentem UJK we Lwowie. W 1940 roku, powołując się na pochodzenie ojca, zgłosiła się do niemieckiej komisji przesiedleńczej i została wpisana na listę osób narodowości niemieckiej. W 1940 roku opuściła Lwów i wyjechała do Krakowa, gdzie do 1942 roku była zatrudniona w Zakładzie Anatomii Patologicznej, wchodzącym wówczas w skład Zakładu Medycyny Sądowej. Następnie powróciła do Lwowa, gdzie objęła kierownictwo Zakładu Anatomii Patologicznej w ramach tak zwanych kursów medycznych⁴⁸. Wiosną 1944 roku opuściła Lwów i przez Kraków udała się do Wiednia, gdzie otrzymała stanowisko lekarza pomocniczego w prosektorium Szpitala Cesarzowej Elżbiety. W 1947 roku otrzymała obywatelstwo austriackie. Zmarła 4 lipca 1949 roku w Wiedniu i tam została pochowana⁴⁹.

W lwowskim zakładzie w różnym czasie zatrudnienie znaleźli między innymi dr Wiktor Janusz jako asystent, dr Jerzy Szymonowicz jako starszy asystent⁵⁰, a także dr Jan Sasin, dr Tadeusz Kielanowski i dr Janusz Peter.

Od 1934 roku z zakładem związał swoje losy Zygmunt Albert, późniejszy kierownik Katedry i Zakładu Anatomii Patologicznej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, a w latach 1949–1979 kierownik Zakładu Anatomii Patologicznej Akademii Medycznej we Wrocławiu. W latach 1950–1954 jako pierwszy sprawował godność rektora Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Albert jako swoją dysertację doktorską przedłożył pracę pisaną pod kierunkiem Nowickiego, a zatytułowaną *Zmiany kilowe tętnicy głównej w porażeniu postępującym i w innych przypadkach*, i na jej podstawie w 1935 roku

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1926/1927 za rok akademicki*, Lwów 1928, s. 102.

⁴⁶ W. Wojtkiewicz-Rok, *Schuster Helena Katarzyna Anna*, [w:] PSB, t. 36, Warszawa-Kraków 1995–1996, s. 49–51.

⁴⁷ Z. Albert, *Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941–1944*, Wrocław 1975, s. 114.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ W. Wojtkiewicz-Rok, *Schuster Helena Katarzyna Anna...*, s. 50.

⁵⁰ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1926/1927...* Wrocławskie Studia Wschodnie 24, 2020

uzyskał stopień doktora medycyny. W 1939 roku przyznano mu *veniam legendi*. W pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej Albert przejął kierownictwo Zakładu Anatomii Patologicznej, które później, o czym była już mowa, przejęła Helena Schuster. Wiosną 1944 roku kierownictwo ponownie spoczęło w rękach Zygmunta Alberta.

Dorobek naukowy Nowickiego

Główne kierunki zainteresowań badawczych Nowickiego koncentrowały się wokół problematyki nowotworzenia oraz zmian postępowych, a także mechaniki podłoża i rozwoju stanów zapalnych. Był również jednym z przedstawicieli kierunku onkologii doświadczalnej⁵¹. W swojej rozprawie habilitacyjnej Nowicki opisał rzadkie przypadki odmy pęcherzykowej przewodu pokarmowego oraz pochwy, przedstawiając jednocześnie drogi tworzenia się pęcherzyków gazów uwalnianych do przestrzeni naczyń chłonnych i dalej do tkanek, a także wskazując na zastój krwi jako okoliczność sprzyjającą zjawisku odmy tkanek⁵². Nowicki wykorzystał w badaniach materiał sekcyjny dziesięciu przypadków odmy (w siedmiu z nich była to odma pochwy, w trzech przewodu pokarmowego), przedstawił ówczesne wyniki dyskusji, jaka toczyła się wokół problemu genezy odmy pęcherzykowej, która dzieliła patologów na zwolenników teorii mechanicznej oraz teorii podłoża zapalnego powstającego na skutek infekcji bakteryjnej. Sam Nowicki, nie przesądzając ostatecznie sprawy, przychylił się do poglądów mechanistów jako znajdujących lepsze uzasadnienie w analizowanym materiale sekcyjnym i wynikach prac doświadczalnych w modelach zwierzęcych. Wyniki swoich badań prezentował również na łamach renomowanego czasopisma „Virchows Archive”⁵³.

Jak już wskazano, stałym przedmiotem zainteresowań naukowych Nowickiego były zagadnienia onkologiczne. W 1905 roku zaprezentował obszerną pracę poświęconą badaniom histologicznym nad strukturą utkania mięsaków, prowadzonym na poziomie tkankowym i komórkowym⁵⁴, a w roku 1909 — najnowsze wówczas ustalenia dotyczące genezy, typologii oraz stopnia zjadliwości nowotworów, a także technik związanych z ich doświadczalnym przeszczepianiem. Dochodził wówczas do wniosku, że istota procesu no-

⁵¹ A. Śródka, *Nowicki Witold Walerian*, [w:] *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. 3, Warszawa 1997, s. 271.

⁵² *Ibidem*, s. 272.

⁵³ W. Nowicki, *Über chronisch entstehendes Gasbläschenemphysem (Pneumatosis cystoides)*, „Virchows Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin (Virchows Archive)” 198, 1909, nr 1, s. 143–182.

⁵⁴ W. Nowicki, *Przyczynek do utkania tzw. raków mięsakowatych (sarcomatoma)*, „Nowiny Lekarskie” 17, 1905, nr 10, s. 511–518.

wotworowego łączy się ściśle ze zjawiskiem bujania w samej komórce nowotworowej⁵⁵. Do problemów związanych z mechaniką nowotworzenia powrócił w 1923 roku, gdy podjął się badań porównawczych nad wpływem promieniowania rentgenowskiego na prawidłowe komórki roślinne i zwierzęce, jak również na tkanki patologicznie zmienione⁵⁶. Nowicki opowiadał się za łączeniem problematyki onkologicznej z badaniami nad zaburzeniami hormonalnymi oraz zapaleniami swoistymi. Wykorzystując gromadzoną i opracowywaną w ciągu lat kazuistykę, podejmował się wielokierunkowej analizy przyczyn powstawania schorzeń nowotworowych, uwzględniając w niej także charakterystykę środowiska zewnętrznego oraz uwarunkowania dziedziczne. Przy użyciu metod statystycznych dążył do wykrycia prawidłowości i zmienności w występowaniu schorzeń nowotworowych, ze szczególnym uwzględnieniem raka płuc⁵⁷. Opierając się na wynikach prac eksperymentalnych nad etiologią i mechaniką powstawania schorzeń nowotworowych indukowanych w warunkach laboratoryjnych, Nowicki wskazywał, że dopiero rozpoznanie charakteru przemian zachodzących w komórce nowotworowej umożliwi właściwe zrozumienie istoty samego schorzenia⁵⁸.

Nie zanedbywał przy tym popularyzacji wiedzy o przyczynach, mechanizmie oraz możliwościach terapii schorzeń nowotworowych⁵⁹. Widowym tego dowodem jest publikacja książeczki zatytułowanej *Co to jest choroba raka i na czym polega jej zwalczanie?*, która w przystępny sposób przybliżyła problematykę onkologiczną. Jak pisał we wstępie:

Sprawa nowotworów złośliwych stała się dziś zagadnieniem społecznym. Zainteresowanie niem wzmaga się coraz bardziej, szczególnie na Zachodzie, niemniej jednak także u nas, zwłaszcza w czasach ostatnich, boć nie może być obojętną dla ludzkości choroba, która z pośród niej wyrывa tysiące ofiar, czyniąc je przedtem, przez czas krótszy lub dłuższy, niezdolnymi do pracy, nieproduktywnymi⁶⁰.

Jesienią 1938 roku w referacie wygłoszonym z okazji Międzynarodowego Tygodnia Przeciwrakowego Nowicki na posiedzeniu Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego prezentował poglądy co do istotnej przyczyny inicjującej

⁵⁵ W. Nowicki, *Nowotwory w świetle najnowszych badań*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 4, 1909, nr 27, s. 319–321 oraz nr 28, s. 329–332.

⁵⁶ W. Nowicki, *Wpływ promieni Roentgena na biologię i histologię nowotworów złośliwych*, „Polska Gazeta Lekarska” 2, 1923, nr 3, s. 44.

⁵⁷ W. Nowicki, *Sprawa przyrostu raka płuc...*, s. 997; *idem*, *Patogeneza raka płuc*, „Nowotwory” 7, 1932, nr 3–4, s. 281–286.

⁵⁸ R.W. Gryglewski, *Nowotwory w świetle badań polskich anatomopatologów czasów międzywojnia*, „Onkologia po Dyplomie” 11, 2014, nr 1.

⁵⁹ W. Nowicki, *O chorobie raka i jej zwalczaniu*, Lwów 1922.

⁶⁰ W. Nowicki, *Co to jest choroba raka i na czym polega jej zwalczanie?*, Lwów-Warszawa 1928.

rozwój choroby, a także technik doświadczalnych stosowanych w ówczesnej onkologii eksperymentalnej⁶¹.

Anatomia patologiczna gruźlicy interesowała Nowickiego jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny światowej. Zajmował się wówczas charakterystyką zmian gruźliczych w krtani oraz drogami zakażenia, zestawiając z sobą opisy schorzenia dostępne w literaturze przedmiotu z własnymi obserwacjami sekcyjnymi. Nowicki wskazywał wówczas na trudności diagnostyczne i źródła możliwych błędów na tym właśnie polu⁶². Równocześnie zainteresował się szerzej problemem konstytucji organizmu, czyli tym, co określano usposobieniem lub skłonnością sprzyjającą zakażeniu i rozwojowi gruźlicy. W 1914 roku opublikował obszerną pracę poświęconą ukształtowaniu i zmianom w obrębie otworu górnego klatki piersiowej w świetle badanej konstytucji gruźliczej⁶³. Praca ta została nagrodzona w konkursie im. M. Koczorowskiego. Zagadnienia konstytucyjne były dla Nowickiego nadal przedmiotem dociekań naukowych w okresie międzywojnia. Można powiedzieć, że utwierdzał się w przekonaniu, iż do rozwoju tego schorzenia nie wystarczy jedynie czynnik zewnętrzny (patogen), ale musi on trafić na właściwe środowisko wewnątrz organizmu: „lasecznik gruźlicy jest czynnikiem wywołującym, drugim czynnikiem jest podłoże chorobowe”⁶⁴. Następnie analizował zestaw typowych cech anatomicznych i fizjologicznych, których wzajemny układ może jego zdaniem predestynować do ukształtowania się osobniczego usposobienia gruźliczego. Zaznaczał jednak, że jest to tylko podstawa do dalszych obserwacji i badań⁶⁵.

Jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny światowej Nowicki rozpoczął szerszy program badań nad patologią nerek. Był autorem jednego z najwzszehstronniejszych opisów zmian powstałych w wyniku chronicznego obrzęku nerek skojarzonego ze zmianami wodniczkowymi komórek nabłonkowych kanalików krętych w przebiegu glikozurii poadrenalinowej. W postępowaniu doświadczalnym badał zachowanie się istoty chromochłonnej w stacjach przedłużonego obniżenia się ciśnienia śródnaczyniowego⁶⁶. Wreszcie

⁶¹ W. Nowicki, *Rak — jako zagadnienie w nauce*, „Polska Gazeta Lekarska” 18, 1939, nr 1, s. 1–3.

⁶² W. Nowicki, *Gruźlica krtani ze stanowiska anatomopatologicznego*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 5, 1910, nr 44–45, s. 585–590, 602–605, 617–619.

⁶³ W. Nowicki, *Otwór górny klatki piersiowej w świetle badań anatomicznych i stosunek jego gruźlicy płuc pochodzenia szczytowego*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 110, 1914, s. 1–67, 137–175, 259–283.

⁶⁴ W. Nowicki, *Konstytucja...*, s. 345.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 356.

⁶⁶ W. Nowicki, *Dalsze badania nad stosunkiem nadnercza do nerki*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 5, 1910, nr 32, s. 439–441; *idem*, *Wpływ obniżonego ciśnienia na nadnercze*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 6, 1911, nr 8–9, s. 109–111, 124–127.

podsumowując całość dochodzenia, dowodził, że hiperadrenalinemia obserwowana w przebiegu przewlekłego zapalenia kłębków nerkowych wynika z pobudzenia rdzenia nadnerczy przez nieznaną substancję wytwarzaną przez zmienione procesem patologicznym nerki⁶⁷.

Nowicki jest również autorem wielotomowego podręcznika *Anatomia Patologiczna*, który ukazywał się w latach 1925–1936 — najlepszego opracowania tego przedmiotu w międzywojennej Polsce. Jako pierwszy w kraju przygotował ponadto monografię poświęconą zagadnieniu twardzieli. Nie zdążył jednak ukończyć redakcji przed wybuchem wojny, przez co książkę wydano dopiero w 1950 roku⁶⁸.

Medycyna uzdrowskowa

Postać Nowickiego pozostaje również nierozzerwalnie związana z działaniami podjętymi w sprawie reorganizacji i unowocześnienia uzdrowska w Morszynie-Zdroju, co w konsekwencji doprowadziło do powstania jednego z najbardziej reprezentatywnych ośrodków balneologicznych w międzywojennej Polsce⁶⁹. Już na początku lat trzydziestych Nowicki podjął starania o upowszechnienie w środowisku lekarskim znaczenia Morszyna jako miejscowości uzdrowskiej⁷⁰, co wiązało się z przejęciem w 1932 roku zarządu uzdrowska przez Towarzystwo Lekarzy Galicyjskich⁷¹. Dzięki ścisłej współpracy z profesorami Romanem Renckim i Włodzimierzem Koskowskim stworzono wieloletni program rozbudowy uzdrowska. Nowicki wielokrotnie do tej kwestii powracał w prelekcjach i wykładach, a także kolejnych publikacjach. W 1937 roku w obszernym artykule przedstawił historię morszyńskiego uzdrowska, dzieląc ją na cztery okresy, a następnie omówił szczegółowo rozwój infrastruktury wraz z przewidywanymi kierunkami jego rozwoju⁷². W 1938 roku Nowicki podsumował dotychczasowy rozwój Morszyna-Zdroju, wskazu-

⁶⁷ W. Nowicki, *Anatomiczny stan nerek przy adrelinowym zaburzeniu węglowodanów (studium doświadczalne)*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 7, 1912, nr 22, s. 371–373.

⁶⁸ W. Nowicki, *Twardziel*, Warszawa 1950.

⁶⁹ A. Winiewicz, A. Szepietowska, S. Sulkowski, *Professor Witold Nowicki — a greatly spirited pathologist*, „Polish Journal of Pathology” 67, 2016, nr 2, s. 104.

⁷⁰ W. Nowicki, *Morszyn*, „Polska Gazeta Lekarska” 11, 1932, nr 44, s. 814–815; *idem*, *Nieco o Morszynie-Zdroju*, „Polska Gazeta Lekarska” 12, 1933, nr 20, s. 385–386.

⁷¹ W. Ziembicki, *Morszyn. Miejscowość — Saliny — Zdrojowisko. Rys historyczny*, „Kosmos” 62, 1937, z. 3, s. 195.

⁷² W. Nowicki, *Morszyn-Zdrój w świetle urzędzeń dawniejszych i obecnych*, „Kosmos” 62, 1937, z. 3, s. 499–521. W tym samym roku ukazał się jeszcze drugi tekst autorstwa Nowickiego, będący skróconą wersją cytowanego. Por. W. Nowicki, *Morszyn-Zdrój u progu czterechsetlecia odkrycia jego źródeł*, „Polska Gazeta Lekarska” 16, 1937, nr 21, s. 403–405.

jąc na możliwości jego dalszej ewolucji⁷³, jak również zdawał sprawozdanie z otwarcia nowego domu zdrojowego⁷⁴.

Ostatnie lata życia

Wybuch wojny zastał Nowickiego we Lwowie. Po wkroczeniu Armii Czerwonej do miasta, które znalazło się w strefie okupacji radzieckiej, nowe władze podjęły decyzję o likwidacji Wydziału Lekarskiego UJK, który z dniem 1 grudnia wraz z Oddziałem Farmaceutycznym utworzył Lwowski Instytut Medyczny⁷⁵. Pomimo zwiększenia liczby etatów dla instytutu i tym samym zapewnienia lepszych podstaw kadrowych dla poszczególnych zakładów praca naukowa w zmienionych warunkach politycznych wyraźnie ucierpiała. Jak ujął to Zygmunt Albert: „Na uczelni panował na ogół spokój, ale atmosfery naukowej nie było i z trudem próbowano kontynuować prace naukowe rozpoczęte przed wybuchem wojny”⁷⁶.

Cały czas trwały represje i aresztowania, a od lutego 1940 roku wywózki na wschód Związku Radzieckiego. Rozpoczęły się typowe dla epoki stalinowskiej „przetasowania etniczne”. W miejsce deportowanej ludności polskiej, a także po części ukraińskiej, napływali przybysze z głębi Kraju Rad. Równocześnie starano się sprawiać wrażenie, że ostatecznym celem jest normalizacja stosunków z Polakami. W ramach tej akcji zaproszono grupę kilkunastu profesorów wyższych uczelni Lwowa do wizytowania uczelni w Kijowie i Moskwie. Wśród zaproszonych był Witold Nowicki. We wrześniu 1940 roku ukazały się relacje z tej podróży na łamach wychodzącej po polsku gazety „Czerwony Sztandar”. Swoje teksty zamieścili wówczas między innymi Kazimierz Bartel, Tadeusz Boy-Żeleński i Witold Nowicki. W grudniu tego roku Nowicki znalazł się wśród kandydatów do rady miejskiej Lwowa.

Wojska niemieckie 22 czerwca 1941 roku zaatakowały Związek Radziecki, a 30 czerwca rano czołówki Wehrmachtu wkroczyły do miasta. Jak wspominał Zygmunt Albert, 1 lipca zastał w zakładzie przygnębionego, pakującego swoje rzeczy prof. Nowickiego, który był przekonany, że nowy okupant nie pozwoli mu dłużej pracować. Profesor miał usłyszeć od jednego z ukraińskich pracowników Lwowskiego Instytutu Medycznego drwiącą uwagę, której sens

⁷³ W. Nowicki, *Morszyn-Zdrój w stanie obecnym*, „Polska Gazeta Lekarska” 17, 1938, nr 22, s. 436–437.

⁷⁴ W. Nowicki, *Otwarcie Domu Zdrojowego w Morszynie-Zdroju*, „Polska Gazeta Lekarska” 17, 1938, nr 31, s. 645–648.

⁷⁵ J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1939–1944*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 7, 2006, s. 105.

⁷⁶ Z. Albert, *Anatomia patologiczna...*, s. 242–243.

sprowadzał się do tego, że człowiek, który współpracował z „czerwonymi”, powinien być razem z nimi uciekać. Nowicki miał całe zajście potraktować poważnie i odebrać je jako realną groźbę⁷⁷. Przeczucie go nie myliło.

W nocy z 3 na 4 lipca 1941 roku prof. Nowicki został aresztowany wraz z synem Jerzym⁷⁸, również lekarzem, wówczas starszym asystentem Zakładu Higieny we Lwowie, w swoim mieszkaniu przy ulicy Kampiana⁷⁹. Podczas aresztowania żona profesora Olga przygotowała dla męża mydło oraz ręcznik. Wówczas jeden z gestapowców powiedział jej — „On tego nie potrzebuje”⁸⁰. Następnego dnia rano profesorowa Nowicka wraz z żoną prof. Antoniego Cieszyńskiego udały się do ratusza, starając się, każda na własną rękę, ustalić los swoich mężów. Wówczas nie uzyskały żadnej konkretnej informacji, ale po reakcjach niemieckich oficerów można było wnosić, że cała rzecz może mieć wymiar tragiczny. Gdy Olga Nowicka (z domu Schuster) udała się na Gestapo, pytając o los męża i syna, miała otrzymać brutalną odpowiedź, że skoro wyszła za Polaka, to powinna się z nim rozwieść, a nie ciągle się o niego upominać⁸¹. Olga nigdy jednak nie wyrzekła się swej polskości.

Profesor Nowicki został zamordowany wraz ze swoim wówczas dwudziestosiedmioletnim synem Jerzym podczas egzekucji na Wzgórzach Wuleckich.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1921/1922*, Lwów 1932.
Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1923/1924, Lwów 1924.
Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1924/1925, Lwów 1925.
Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1926/1927, Lwów 1928.
Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1929/1930, Lwów 1931.
Program wykładów w półroczu letnim 1913/1914. C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie, Lwów 1913.
Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1903/1904. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie, Lwów 1904.
Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1905/1906. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie, Lwów 1906.

⁷⁷ Z. Albert, *Szkice autobiograficzne 1939–1981*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 4, 1996, s. 27.

⁷⁸ J.B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, t. 1, Wrocław 1997, s. 290.

⁷⁹ W. Bonusiak, *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989, s. 42.

⁸⁰ *Każń profesorów lwowskich — lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zeb. i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989, s. 40.

⁸¹ K. Lanckorońska, *Niemcy we Lwowie*, „Orzeł Biały” 8, 1948, nr 45 (331), s. 6.

Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1923/1924, 1924/1925. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Lwów 1924.

Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1927/1928. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Lwów 1927.

Krótkie informacje prasowe

Lwowskie Towarzystwo Lekarskie. XVII Posiedzenie naukowe w dniu 22 maja 1925 r., „Polska Gazeta Lekarska” 5, 1926, nr 3–4, s. 57.

Muzeum Higieny we Lwowie, „Gazeta Lwowska” 14.02.1937, s. 2.

Otwarcie Muzeum Higieny, „Gazeta Lwowska” 13.02.1937, s. 3.

Wiadomości bieżące, „Nowiny Lekarskie” 38, 1926, nr 18, s. 716.

Z Naczelnej Izby Lekarskiej (kadencja V. 1935–1939), „Lekarz Polski” 1935, nr 7–8, s. 181.

Prace Witolda Nowickiego

Anatomiczny stan nerek przy adreninowym zaburzeniu węglowodanów (studium doświadczalne), „Lwowski Tygodnik Lekarski” 7, 1912, nr 22, s. 371–373.

Anatomo-patologische Veränderungen bei schweren B-Paratyphusfällen, „Deutsche Medizinische Wochenschrift” 43, 1917, nr 51, s. 1582–1585; nr 52, s. 1613–1615.

Co to jest choroba raka i na czym polega jej zwalczanie?, Lwów-Warszawa 1928.

Dalsze badania nad stosunkiem nadnercza do nerki, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 5, 1910, nr 32, s. 439–441.

Gruźlica krtani ze stanowiska anatomopatologicznego, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 5, 1910, nr 44–45, s. 585–590, 602–605, 617–619.

Konstytucja w gruźlicy, „Gruźlica” 1, 1926, s. 344–356.

Morszyn, „Polska Gazeta Lekarska” 11, 1932, nr 44, s. 814–815.

Morszyn-Zdrój u progu czterechsetlecia odkrycia jego źródeł, „Polska Gazeta Lekarska” 16, 1937, nr 21, s. 403–405.

Morszyn-Zdrój w stanie obecnym, „Polska Gazeta Lekarska” 17, 1938, nr 22, s. 436–437.

Morszyn-Zdrój w świetle urządzeń dawniejszych i obecnych, „Kosmos” 62, 1937, z. 3, s. 499–521.

Nieco o Morszynie-Zdroju, „Polska Gazeta Lekarska” 12, 1933, nr 20, s. 385–386.

Nowinom Lekarskim w czterdziestolecie ich istnienia, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 47, s. 857.

Nowotwory w świetle najnowszych badań, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 4, 1909, nr 27, s. 319–321; nr 28, s. 329–332.

O chorobie raka i jej zwalczaniu, Lwów 1922.

O przewlekłych odmach pęcherzykowych tkanek (Pneumosis cystoides), „Lwowski Tygodnik Lekarski” 3, 1908, nr 41, s. 473–478; nr 42, s. 529–532; nr 43, s. 546–561.

Odezwa do Rządu w sprawie brudnej Kliniki Stomatologicznej we Lwowie i stworzenia także placówki kształcenia stomatologii, „Polska Stomatologia oraz Przegląd Dentystyczny” 16, 1938, nr 6, s. 207–222 [razem z A. Cieszyńskim i A. Domaszewiczem].

Otwarcie Domu Zdrojowego w Morszynie-Zdroju, „Polska Gazeta Lekarska” 17, 1938, nr 31, s. 645–648.

Otwór górny klatki piersiowej w świetle badań anatomicznych i stosunek jego gruźlicy płuc pochodzenia szczytowego, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 110, 1914, s. 1–67, 137–175, 259–283.

- Patogeneza raka płuc*, „Nowotwory” 7, 1932, nr 3–4, s. 281–286.
- Przyczynek do utkania tzw. raków mięsakowatych (sarcocarcinoma)*, „Nowiny Lekarskie” 17, 1905, nr 10, s. 511–518.
- Rak — jako zagadnienie w nauce*, „Polska Gazeta Lekarska” 18, 1939, nr 1, s. 1–3.
- Sprawa przrostu raka płuc w świetle materiału sekcyjnego Instytutu anatomii patologicznej U.J.K. we Lwowie*, „Polska Gazeta Lekarska” 10, 1931, nr 51, s. 997.
- Twardziel*, Warszawa 1950.
- Twardziel pod względem anatomopatologicznym*, „Polska Gazeta Lekarska” 6, 1927, nr 28–29, s. 528–531.
- Über chronisch entstehendes Gasbläschenemphysem (Pneumatosis cystoides)*, „Virchows Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin (Virchows Archive)” 198, 1909, nr 1, s. 143–182.
- W dziesięciolecie wolnej Polski*, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 46, s. 837.
- W sprawie naszego lekarskiego piśmiennictwa periodycznego*, „Polska Gazeta Lekarska” 5, 1926, nr 1, s. 13–14.
- W sprawie utworzenia Związku polskich towarzystw lekarskich i wydawania jego naukowego Biuletynu*, „Polska Gazeta Lekarska” 4, 1925, nr 1, s. 26–27 [razem z M. Frankem].
- Wpływ obniżonego ciśnienia na nadnercze*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 6, 1911, nr 8–9, s. 109–111, 124–127.
- Wpływ promieni Roentgena na biologię i histologię nowotworów złośliwych*, „Polska Gazeta Lekarska” 2, 1923, nr 3, s. 44.
- Z dziejów Lwowskiego Tygodnika Lekarskiego i jego następcy, organów Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego*, „Polska Gazeta Lekarska” 7, 1928, nr 21, s. 392–396.

Opracowania

- Albert Z., *Anatomia patologiczna we Lwowie w XVIII–XX wieku*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 56, 1993, nr 3, s. 229–251.
- Albert Z., *Helena Schuster (1884–1947), docent Zakładu Anatomii Patologicznej UJK we Lwowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 56, 1993, nr 2, s. 165–168.
- Albert Z., *Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941–1944*, Wrocław 1975.
- Albert Z., *Nowicki Witold Walerian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 341–342.
- Albert Z., *Prof. Dr Witold Nowicki*, „Przegląd Lekarski” 1947, nr 15–16, s. 525.
- Albert Z., *Szkice autobiograficzne 1939–1981*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 4, 1996, s. 7–128.
- Beck A., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/1915*, Lwów 1935.
- Bonusiak W., *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989.
- Brzozowski S., *Obrzut Andrzej*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 468.
- Czołowski A., *Lwowskie zbiory muzealne*, Kraków 1938.
- Draus J., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1939–1944*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 7, 2006, s. 105–128.
- Gliński J.B., *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, t. 1, Wrocław 1997, s. 290.

- Gryglewski R.W., *Nowotwory w świetle badań polskich anatomopatologów czasów międzywojnia*, „Onkologia po Dyplomie” 11, 2014, nr 1.
- Lanckorońska K., *Niemcy we Lwowie*, „Orzeł Biały” 8, 1948, nr 45 (331), s. 6.
- Każń profesorów lwowskich — lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zeb. i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989.
- Supady J., *Nowotwory w świetle prac badawczych lekarzy polskich od schyłku XIX do 1939 r.*, Łódź 2004.
- Szarejko P., *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 3, Warszawa 1995.
- Szkudaj T., *Izba Lekarska Lwowska*, „Medycyna Nowożytna” 6, 1999, z. 1, s. 153–162.
- Śródka A., *Nowicki Witold Walerian*, [w:] *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. 3, Warszawa 1997, s. 271–273.
- Towpik E., *90-lecie powstania Komitetu Daru Narodowego dla Marii Skłodowskiej-Curie*, „Nowotwory” 64, 2014, nr 1, s. 101–103.
- Towpik E., Wysocki W.M., *95 lat czasopisma Nowotwory (1923–2018)*, „Nowotwory” 2, 2017, nr 6, s. 421–434.
- Węcowski K., Ziembicki W., *Polski Instytut Przeciwrakowy we Lwowie*, „Polska Gazeta Lekarska” 10, 1931, nr 51, s. 1000.
- Wincewicz A., Szepietowska A., Sulkowski S., *Professor Witold Nowicki — a greatly spirited pathologist*, „Polish Journal of Pathology” 67, 2016, nr 2, s. 102–107.
- Wojtkiewicz-Rok W., *Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Toruń 2012.
- Wojtkiewicz-Rok W., *Schuster Helena Katarzyna Anna*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 36, Warszawa-Kraków 1995–1996, s. 49–51.
- Zablotniak R., *Ogólnopolskie zjazdy przeciwgruźlicze (1925–1939)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 17, 1972, nr 2, s. 277–289.
- Ziembicki W., *Morszyn. Miejscowość — Saliny — Zdrojowisko. Rys historyczny*, „Kosmos” 62, 1937, z. 3, s. 139–229.
- Zwoździak W., *Historia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego*, „Archiwum Historii Medycyny” 26, 1964, nr 3, s. 193–226.